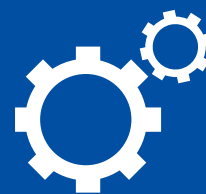

WE LEREN ALTIJD
10 JAAR ETV.NL

DE PROGRAMMA'S,
GEVARIEERD EN FUCTIONEEL

4

'SINDS VORIG SCHOOLJAAR WERK IK MET **OEFENEN.NL** MET LEERLINGEN TUSSEN DE 12 EN 18 JAAR DIE STARTEN OP EEN A0- OF A1-NIVEAU. MIJN LEERLINGEN WERKEN GRAAG ZELFSTANDIG MET DE SITE EN NA ELKE KEER OEFENEN ZIE IK HUN TAALONTWIKKELING 'GROEIEN'. DE SITE WERKT **ZELFSTUREND**, WAARDOOR ZE EIGENAAR WORDEN VAN HUN EIGEN LEERPROCES EN ZE OP HUN EIGEN NIVEAU VERDER KUNNEN WERKEN. DIT IS VOOR MIJ EN DE LEERLINGEN BIJ HET **NT2-ONDERWIJS** VAN GROTE TOEGEVOEGDE WAARDE.'

(EEFJE GOMMANS, ISK-DOCENTE VALUAS COLLEGE)

D

e programma's die ETV.nl ontwikkelt zijn 'lijfnaaij'. Volwassen leerders willen dingen leren die hen ondersteunen in hun dagelijkse leven en ze willen leren om hun leven te verrijken. De programma's sluiten hierbij aan. Dat blijkt ook uit de verschillende onderzoeken. De programma's worden positief gewaardeerd en gebruikers noemen in dit verband de praktische toepasbaarheid, de gebruikersvriendelijkheid en toegankelijkheid.

De programma's staan op www.etv.nl en op *Oefenen.nl*. Op www.etv.nl staan de televisieafleveringen van programma's. De programma's staan op www.etv.nl zonder oefenmateriaal. Ook geeft deze site informatie over programma's, nieuws en kunnen er werkboeken en dvd's worden besteld. Deze site is vooral gericht op intermediairs, docenten, begeleiders en vrijwilligers. Op *Oefenen.nl* staan alle programma's waar online oefenmateriaal bij is, het is de oefensite voor (jong) volwassenen die hun kennis en basisvaardigheden willen versterken, verhogen of verbreden.

Dit hoofdstuk gaat in op de programma's op *Oefenen.nl* op de aard van de programma's, de waardering en het bereik, de effecten en de meerwaarde die de digitale programma's bieden. Drie series gezichtsbepalende programma's worden nader besproken: *Taalklas.nl*, *Lees en Schrijf!* en *Klik & Tik*.

vraag 24

Verkleinwoorden

Lees de woorden. Waar zijn ze het verkleinwoord van?

taartje	_____
jurkje	_____
tafeltje	_____
lampje	_____
tuintje	_____
zonnetje	_____
kraampje	_____

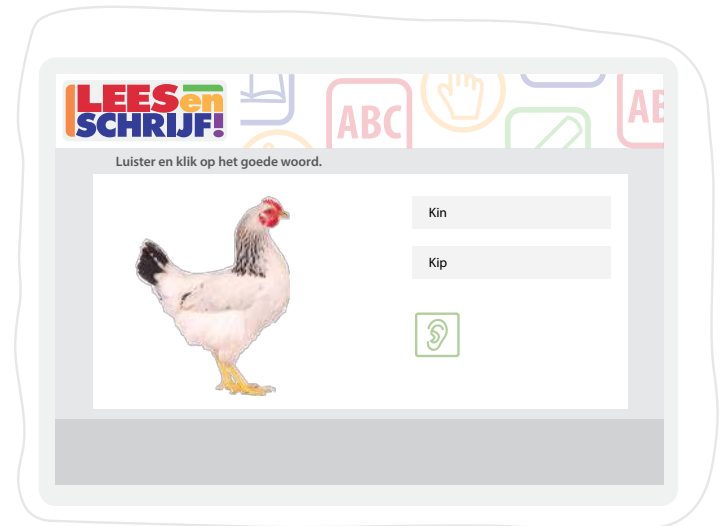
SOORTEN PROGRAMMA'S

De programma's zijn in te delen op grond van vaardigheden en thema's. De vaardigheden zijn taal, rekenen en digitale vaardigheden. De thema's zijn gezondheid, opvoeding, geld en werk. De programma's kunnen zelfstandig en individueel worden gebruikt en ook in groepen en met begeleiding.

Als het gaat om het vergroten van kennis en vaardigheden zijn volwassen leersers lang niet altijd uit op het bereiken van een hoger niveau. Het gaat hen net zo vaak om het verbreden van kennis en vaardigheden en het opdoen van nieuwe kennis en vaardigheden. Iets nieuws leren en mee kunnen doen in actuele ontwikkelingen kan voor volwassenen aantrekkelijker en urgenter zijn dan bijvoorbeeld het bereiken van een hoger taal- of rekenniveau. Daarom is het aanbod van programma's breed en gevarieerd.

TAAL

Er staan meerdere taalprogramma's op *Oefenen.nl* die op initiatief van ETV.nl zijn ontwikkeld. Ze worden gebruikt door mensen die het Nederlands (beter) willen leren. De taalprogramma's zijn ontwikkeld voor Nederlandstalige of anderstalige volwassenen. De programma's die specifiek voor anderstaligen zijn ontwikkeld (NT2-programma's), richten zich op het aanleren van de Nederlandse taal met veel aandacht voor woordenschat, spreken en luisteren. Deze programma's heten *Taalklas.nl* en *Taalklas.nl Plus*. In termen van het Common European Framework/Raamwerk NT2 gaat *Taalklas.nl* naar niveau A1 en de Plus-variant gaat een stapje verder op weg naar A2.

LEES EN SCHRIJF! VOETBAL

THUIS OP SCHOOL⁴

De programma's *Lees en Schrijf!* zijn gemaakt voor laaggeletterde Nederlandssprekenden (NTI-programma's) en richten zich specifiek op het beter lezen en schrijven. Deze laaggeletterden kunnen over het algemeen wel wat lezen en schrijven – zij hebben meestal ook op school gezeten – maar ze zijn te weinig vaardig om zich zelfstandig te kunnen redden. Ze hebben bijvoorbeeld moeite met het invullen van formulieren en het lezen van brieven van instanties. Bovendien zijn zij onzeker over hun taalgebruik en proberen zij lees- en schrijfsituaties te vermijden, waardoor hun vaardigheden verder achteruit gaan: 'when you don't use it, you lose it'. In de niveaus van de standaarden en eindtermen voor de volwasseneneducatie is dit de groep tot aan niveau 1F, een taalniveau dat vergelijkbaar is met groep 8 van de basisschool.

Daarenboven is er een groep die geen zware problemen heeft met lezen en schrijven, maar dit wel graag beter wil of moet kunnen. In niveaus aangeduid is dit de groep met een lees- en schrijfvaardigheidsniveau

tussen 1F en 2F. Ter verduidelijking: om de meest voorkomende correspondentie van instanties en informatiebrochures te kunnen lezen is leesvaardigheid noodzakelijk op ten minste niveau 2F, vaak nog hoger. ETV.nl wil ook programma's laten ontwikkelen op dit niveau 2F.

Het meest recente onderzoek naar de staat van geletterdheid in Nederland (PIAAC 2013) geeft de volgende cijfers: binnen de groep 16-65 jarigen is 11,9% laaggeletterd, het gaat om 1,3 miljoen mensen die functioneren op niveau 1 lezen en schrijven. Dat is het laagste niveau. 27% Functioneert op niveau 2, dat is rond de 3 miljoen mensen. Een vergelijking tussen de niveaus van PIAAC en die van de standaarden en eindtermen voor de volwasseneneducatie is nooit gemaakt. Je kunt niettemin verwachten dat er ook op niveau 2 van PIAAC mensen zijn die moeite hebben met het uitvoeren van een aantal lees- en schrijftaken in werksituaties of hun dagelijkse leven.

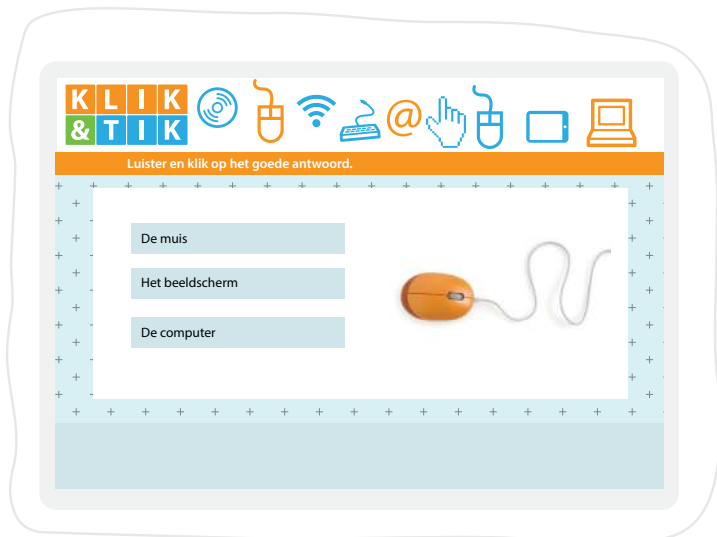
Gegevens van de leerling

*Sam Boonstra
8 februari 2001 Berklant
Kerkstraat 25
1012 AX Berklant
Telefoon ouders:
0252-041000
E-mail ouders:
tonboonstra@mailplanet.com*

vraag 7

Inschrijfformulier

Sam gaat naar het vmbo. Zijn ouders krijgen een inschrijfformulier van zijn nieuwe school. Zij moeten de gegevens invullen. Vul het formulier in.

REKENEN

Er zijn twee rekenprogramma's die de basis van het rekenen behandelen, *Lees en Schrijf! Geld en rekenen* en *ffRekenen*. *Lees en Schrijf! Geld en rekenen* gaat helemaal over geld (betalen, korting, sparen e.d.). Het programma *ffRekenen* is ontwikkeld door APS, Hogeschool Utrecht, Stichting Alfabet, ETV.nl en IntraQuest voor zowel het reguliere voortgezet onderwijs en het mbo als voor de individuele volwassen leerder. Het is gratis beschikbaar via *Oefenen.nl*. Het is een algemeen rekenprogramma waarin veel voorkomende rekensituaties worden aangeboden in en rond het huis, werk, vrije tijd, gezondheid en ook een aantal basisprincipes worden uitgelegd zoals getallen, tellen, optellen, aftrekken, vermenigvuldigen, delen en breuken.

DIGITALE VAARDIGHEDEN

De programma's voor digitale vaardigheden zijn *Klik & Tik*. *Het internet op*, *Klik & Tik*. *Samen op 't web* en het nieuwe *Klik & Tik*. *De basis*. De programma's zijn gericht op het verbeteren van digitale vaardigheden en het omgaan met internet in een veilige afgeschermd omgeving. De programma's worden veel gebruikt in bibliotheken en wijkorganisaties als basis voor cursussen computer-/internetvaardigheden.

Digitale vaardigheden betreffen een breder terrein dan alleen werken met de computer en internet. Het programma *Allemaal Digitale Apparaten* behandelt het gebruik van digitale apparaten. Door de ontwikkelingen in

PORTAL OEFENEN.NL

Een groeimodel (Dialogic/ETV.nl) ³

Werken aan basisvaardigheden Businessplan ²

het aanbod van apparaten is de inhoud van het programma verouderd, maar ROC Mondriaan maakt nieuwe werkbladen voor het leren omgaan met andere digitale apparaten. Het gaat dan om bijvoorbeeld pinnen, chippen en scannen, om de OV-chipkaart, de koortsthermometer, de hartslagmeter en de mobiele telefoon.

THEMA'S

Met de programma's rond thema's – ingedeeld naar opvoeding, geld, werk en gezondheid – komen leerders meer te weten over bepaalde onderwerpen, zoals bijvoorbeeld de basisschool, de bibliotheek, budgetteren of solliciteren. En er zijn programma's waarin zowel met vaardigheden wordt geoefend als kennis wordt overgebracht, zoals bijvoorbeeld het programma *Lees en Schrijf! Gezondheid*. In dit programma komen verschillende – veelgebruikte – diensten binnen de gezondheidszorg aan bod, verschillende klachten en ziektebeelden. De te leren vaardigheden worden hieraan gekoppeld, zoals het lezen van bewegwijzing in het ziekenhuis, doorvragen als je iets niet snapt, een gesprek voorbereiden en zo nodig een lijstje met vragen opstellen, lezen van brieven van het ziekenhuis, de medicijnenpas, afsprakenkaart en termen c.q. moeilijke woorden die veel worden gebruikt.

De programma's kunnen 'vrij' worden gebruikt, gewoon omdat een leerder er meer van wil weten, maar ook in een specifieke context. Hier is dan sprake van 'embedded learning'. Het leermateriaal en de eigen praktische situatie zitten dicht op elkaar, soms worden leermaterialen gebruikt

Eigen risico

Bij een ziektekosten verzekering heb je een eigen risico.

Is het eigen risico €165,00? Dan betaal je zelf de eerste kosten tot €165,00.

B.	van	RHEE	-	TANDARTS
NEUWSTRAAT	136	-	3567	CS UTRECHT
REKENING				
Mev. S. van Stap JANMINSTRAAT 11 3512 HA UTRECHT			DATUM 21-02-2011	
NOTA : 210211				
Behandeldatum	Code	Aantal	Omschrijving	Bedrag
12-01-2011	C11	01	controle	20,00
12-01-2011	V13	01	3-v.l.vull comp	45,00
Totaal in EUR				65,00

vraag 17

Vul het goede bedrag in.

Mevrouw Zomer krijgt een tandartsrekening van €185,00.

Haar eigen risico is €165,00.

Mevrouw Zomer moet € _____ zelf betalen.

Meneer Hulst krijgt een tandartsrekening van €365,00.

Zijn eigen risico is €165,00.

De verzekering betaalt € _____.

(circa) 128.000 werkboeken van drie
Lees en Schrijf!-programma's verspreid

in een omgeving waar het geleerde meteen kan worden toegepast. Zo kan het programma *Kijk op Geld* zeer behulpzaam zijn bij budgetteringsproblemen, het programma *Eten en weten* (een *Lees en Schrijf!*-product) kan helpen bij het kiezen van gezonde voeding en met *Begrijp je lichaam* krijg je meer inzicht in het functioneren van je eigen lichaam en klachten die je kunt hebben. Dit laatste programma is als map gemaakt voor gebruik in de spreekkamer van huisarts, praktijkondersteuner en verpleegkundige. Op de site kan de patiënt een en ander nog eens nakijken. Een ander veelgebruikt programma is *Thuis op School*, een 17-delige reeks rond ouderbetrokkenheid in het primair onderwijs. Op *Oefenen.nl* staan hier ook oefeningen bij. Onderzoek in Den Haag maakt duidelijk dat het programma zeer goed scholen en ouders bereikt.

DOORLOPENDE LEERLIJNEN

Per 1 januari 2013 zijn de standaarden en eindtermen voor de volwasseneneducatie vastgesteld. In de ontwikkeling van nieuwe programma's wordt gewerkt aan een 'dekking' van deze standaarden en eindtermen voor Nederlandse taal, rekenen en digitale vaardigheden. Gestreefd wordt om voldoende oefenmaterialen te bieden op de drie verschillende onderscheiden niveaus: niveau Instroom, 1F en 2F (voor digitale vaardigheden Instroom, Basisniveau 1 en Basisniveau 2).

De hoeveelheid aan programma's van ETV.nl voor taal biedt eveneens de mogelijkheid om doorlopende leerlijnen aan te bieden, van beginnend tot uiteindelijk niveau 2F.

Hoe het volwassenenonderwijs zich verder ook zal ontwikkelen, zowel individuele leerders als leerders die begeleid worden, hebben baat bij een relatie tussen de programma's binnen *Oefenen.nl* en de wettelijke eisen aan opleidingen.

EISEN AAN LEERMATERIAAL

Om welke programma's het ook gaat, hoe breed en gevarieerd het aanbod ook is, er zijn enkele constanten in het materiaal. De programma's worden ontwikkeld voor lager opgeleiden en laaggeletterden en dat betekent dat het materiaal aan een aantal eisen moet voldoen. Als het gaat om de didactiek en de herkenbaarheid zijn de eisen (De Greef/Bohnnenn 2011):

- Aansluiting bij de leefwereld van volwassenen is een uitgangspunt evenals het rekening houden met achterstand in vaardigheden en negatieve schoolervaringen.
- De inhoud moet concreet zijn en herkenbaar, gelieerd aan de dagelijkse praktijk, gericht op toepassing van het geleerde en weinig theoretisch.
- Er zijn veel herhalingsmogelijkheden, er worden kleine leerstappen gemaakt, de inhoud wordt aangeboden in verschillende contexten en er wordt gebruik gemaakt van materiaal uit de dagelijkse praktijk.
- De digitale leeromgeving – het systeem – moet goed toegankelijk zijn en het systeem moet aansluiten bij de praktijkinhoud van het leertraject.

Hoewel de ontwikkeling is dat er steeds meer digitale oefenprogramma's komen, wordt er ook nog steeds materiaal op papier bijgeleverd. Soms in de vorm van werkboe-

ken, soms in de vorm van werkbladen die via *Oefenen.nl* zijn te downloaden. Het digitale oefenen is voor veel gebruikers voldoende, andere gebruikers houden behoefte aan papieren leermaterialen, alleen digitaal vinden zij 'te vluchtig'. De combinatie van materialen geeft tevens de mogelijkheid om te herhalen zonder dat het saai wordt.

WAARDERING EN BEREIK

Gebruikers kunnen op diverse manieren bij de digitale programma's komen. Zij komen rechtstreeks via *Oefenen.nl*, via het YouTube-kanaal van ETV.nl, maar ook via de site www.etv.nl die primair gericht is op intermediairs. De programmapagina's op www.etv.nl van de *Taalklas.nl*-programma's zijn sinds 2009 tot november 2013 360.859 keer bekeken en die van de *Lees en Schrijf!*-programma's 147.222 keer.

In de praktijk blijkt dat de programma's goed aansluiten bij de gebruikers. Uit de verschillende gebruikersonderzoeken (zie ook de hoofdstukken 1 en 3) komt een positief beeld naar voren als het gaat om de gebruikersvriendelijkheid, de toegankelijkheid, de functionaliteit, de praktische toepasbaarheid en de prijs – voor individuele leerders is de site *Oefenen.nl* gratis, voor organisaties, scholen en bedrijven wordt een lage licentieprijis berekend, voor werkboeken moet wel worden betaald.

De taalprogramma's worden het meest gebruikt en als het gaat om de thema's is op dit moment de top 3: *Eten en Weten* (een *Lees en Schrijf!*-product), *Aan het werk* en *Klik & Tik*. *Het internet op*. Daarna komen nog *Lees en Schrijf! Geld en rekenen* en *Klik & Tik. Samen op 't web*.

Het gemiddeld aantal bezoeken per dag in 2013 is 4.138 tegenover 3.444 in 2012. Het meest wordt geoefend met *Taalklas.nl*. In het derde kwartaal van 2013 is de verdeling over de series als volgt:

<i>Taalklas.nl</i>	53%
<i>Lees en Schrijf!</i>	25%
<i>Klik & Tik</i>	5%
Overige programma's	17%

In het gebruikersonderzoek (Smit/Camo 2013) geven actieve gebruikers van de programma's *Lees en Schrijf!* gemiddeld een 8,2 voor de manier waarop zij kunnen oefenen op *Oefenen.nl*.

EFFECTEN

Volwassenen gebruiken de programma's:

- om zelfredzaam te worden;
- voor het onderhouden van de vaardigheden;
- om de kansen op de arbeidsmarkt te vergroten;
- om sociale redenen (gezelligheid).

De effecten liggen in het verlengde hiervan. Gebruikers geven aan:

- dat zij beschikken over meer alledaagse vaardigheden;
- dat hun taalvaardigheid is vergroot;
- dat zij meer zelfvertrouwen hebben en trotser zijn op zichzelf.

Deze effecten worden genoemd door de gebruikers en door de begeleiders en docenten. De directe impact bij

gebruikers is vaak moeilijk te achterhalen. Een enkele keer krijgt ETV.nl een reactie van gebruikers zelf of van andere betrokkenen. Dr. Marcel Twickler heeft een mooi voorbeeld gemeld. Hij is de arts die heeft meegewerkt aan het programma *Lees en Schrijf! Gezondheid*. Hij zag in een bepaalde periode op zijn spreekuur in het ziekenhuis opvallend vaker patiënten die een lijstje tevoorschijn haalden waarop zij vragen hadden geschreven. Nieuwsgierig geworden vroeg hij hoe zij op dit idee gekomen waren. Wat bleek? Juist in die periode was de serie *Lees en Schrijf! Gezondheid* op de regionale omroep te zien. Een van de vaardigheden die daarin aan bod komen is het voorbereiden van een gesprek bij de dokter. Het maken van een lijstje is een onderdeel hiervan. Dit voorbeeld laat meteen zien hoe groot de invloed kan zijn van (regionale) omroepen als het gaat om het leren en ontwikkelen van volwassenen.

MYTHE OF MEERWAARDE

Onze snelle samenleving biedt nieuwe leerkansen, ook voor laagopgeleide volwassenen. Nederland heeft een prachtige infrastructuur om te leren: nagenoeg elk huishouden beschikt over een tv en een computer met internetverbinding. Daarmee heeft iedereen in beginsel toegang tot allerlei vormen van leren via verschillende kanalen als educatieve televisie, websites, sociale netwerken en games.

Ook laagopgeleide volwassenen gebruiken internet. En digitaal leren blijkt ook voor de groep lager opgeleiden een goed instrument te zijn. Ook voor laaggeletterden kan het

Sonja van Stap is voor controle bij tandarts Van Rhee geweest. Ze heeft een nota (datum 21 februari 2013) gekregen van €65,00. Het notanummer is 210213. Haar gegevens zijn: polisnummer 30315684 - geboortedatum 22-11-1983 - bankrekening 678907654

vraag 15

Vul het declaratieformulier in. Gebruik de gegevens van Sonja.

DECLARATIEFORMULIER

RDO ZORGVERZEKERAAR

Polisnummer

Naam verzekeringsnemer

Bankrekening

NOTAGEGEVENS

geb.-datum

verzekerde

naam arts

/specialist

notanummer

/omschrijving

notadatum

notabedrag

opgevolg

ja/nee

ja/nee

ja/nee

ja/nee

ja/nee

Aantal ingeleverde nota's

Totaalbedrag

Alleen voor werkdag ingevullen.

Handtekening verzekeringsnemer

Datum

KLK & TIK. SAMEN OP 'T WEB 1, 4, 5

inzetten van de computer een krachtig middel zijn. Laaggeletterden zijn niet per definitie digibeten. Uit onderzoek blijkt dat 87% wel eens de computer gebruikt, en dan vooral voor e-mail en internetbankieren (PIAAC 2013). De mythe dat laagopgeleiden niet zo snel digitaal zullen leren omdat zij vaak over weinig computervaardigheden beschikken, wordt ontkracht door het onderzoek van Smit en Bersee (2009) en door Houtkoop (2012). De meerderheid beschikt over een computer en heeft internet.

Voor veel volwassenen is leren in een groep geen haalbare kaart omdat er geen geschikte opleiding of cursus in de buurt is, omdat het moment van de cursus niet uitkomt en soms ook omdat zij liever niet in een groep participeren. Voor met name laaggeletterden is de stap naar een of andere vorm van georganiseerd leren erg groot en de mogelijkheid om thuis, achter de eigen computer te leren op het moment dat het hen zelf uitkomt, is een goed alternatief. De cursus of opleiding vormt in zo'n geval geen barrière, de energie kan worden gestoken in het leren zelf.

Voor de leerders komt het digitale leren tegemoet aan een behoefte om mee te tellen en serieus genomen te worden:

- digitaal leren is leren op de computer: dat is actueel en dat wil iedereen, 'je hoort erbij';
- digitaal leren biedt de mogelijkheid om ook elders te oefenen dan alleen binnen een cursus/opleiding, waardoor je meer kunt doen of sneller kunt leren;
- digitaal leren geeft de mogelijkheid om zelf meer te kiezen wat je wilt leren.

In het onderzoek onder Nederlandstalige laagopgeleide gebruikers van digitaal leermateriaal van ETV.nl (De Greef/Bohenn 2011) passeren vier succesfactoren voor digitaal leren de revue: de inhoud (inclusief werkwijze en systeem), de mate van zelfsturing, de leercontext (locatie) en de begeleiding.

Interessant is de uitkomst dat ook lager opgeleiden veel waarde hechten aan zelfsturing. Gebruikers willen in feite zelf de momenten bepalen waarop zij leren, waarop zij een cursus willen afsluiten met een certificaat, wanneer zij vragen kunnen stellen en feedback krijgen.

Er komt ook naar voren dat de meerderheid van de onderzochte groep (51%) aangeeft dat zelf thuis leren de voorkeur heeft, met begeleiding van een virtuele coach. Dit geldt trouwens niet voor de mensen met maximaal basisonderwijs (17% van de onderzochte groep). Zij geven de voorkeur aan een combinatie van thuis leren en leren op locatie en staan ook open voor alleen leren op locatie, juist vanwege het beroep dat zij kunnen doen op begeleiding.

LEES EN SCHRIJF! GEZONDHEID 1, 4

**LEES en
SCHRIJF!**
gezondheid

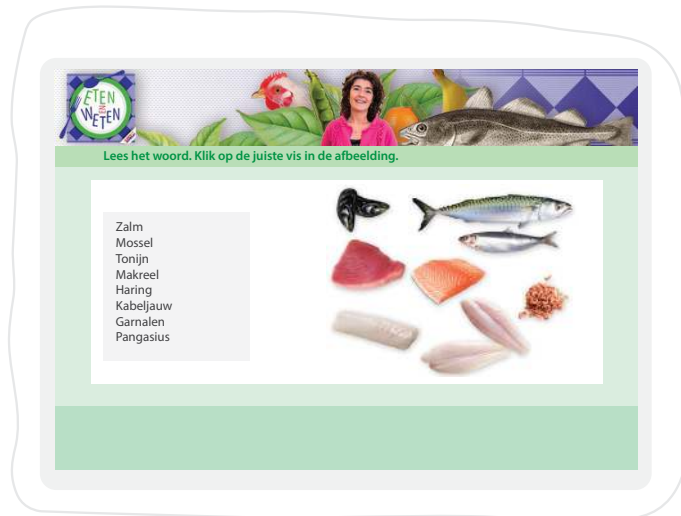

START OEFENEN.NL 1, 2, 3, 4

DRIE SERIES NADER BEKEKEN

Van alle programma's die ETV.nl in de loop der jaren heeft gemaakt zijn er drie series die als 'successtories' mogen worden beschouwd: *Taalklas.nl*, *Lees en Schrijf!* en *Klik & Tik*.

MIDDELEN VOOR PROGRAMMAONTWIKKELING

Programma's worden ontwikkeld met financiële middelen van o.a.:

- ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
- ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
- ministerie van Veiligheid en Justitie
- ministerie van Economische Zaken/Programma 'Digivaardig en Digibewust'
- ministerie van Infrastructuur en Milieu
- ministerie van Buitenlandse Zaken (Europafonds)
- Projectdirectie Leren & Werken
- gemeente Rotterdam
- gemeente Den Haag
- gemeente Amsterdam
- gemeente Utrecht
- gemeente Groningen
- Kennisnet
- Provincie Zuid-Holland
- Provincie Noord-Holland
- Provincie Groningen
- Provincie Brabant
- Rabobank Foundation
- SVB Fonds
- Stichting Instituut Gak
- Oranjefonds
- Fonds 1818
- Haags Centrum Onderwijsbegeleiding
- Senter Novem
- ROC Mondriaan
- Albeda College
- ROC Midden Nederland
- ROC van Amsterdam
- Noorderpoort
- Alfacollege

KWANTITATIEF ONDERZOEK NAAR THUIS OP SCHOOL

(Smit) ⁴

TAALKLAS.NL

Taalklas.nl is het meest bekeken programma op *Oefenen.nl*. Het programma is gemaakt voor volwassenen met een andere taalachtergrond dan het Nederlands. Er is veel aandacht voor woordenschat, in combinatie met plaatjes, liedjes en sketches worden woorden aangeboden en de woorden worden veel herhaald.

In 2005 is door Wilma Verhoeks het eerste onderzoek naar de resultaten van dit programma gedaan. Zij toont aan dat langzaamlerende laagopgeleide volwassen tweedetaalleerders qua woordenschat significant vooruit gaan. De leerders zelf noemen ook een ander leereffect: ze hebben leren werken met de computer en met internet.

Andere belangrijke conclusies zijn:

- Het leereffect van langzaamlerende laagopgeleide volwassen tweedetaalleerders is groter als ze met begeleiding van een docent werken dan zonder een docent.
- Deelnemers vinden de combinatie van het kijken naar televisie en het maken van online oefeningen een aantrekkelijke manier van leren.
- Het is belangrijk en aantrekkelijk om met een computer te werken. Televisieafleveringen kunnen gezien worden als een stimulans, een opwarmertje voor het oefenen op de computer.
- De meerwaarde van *Taalklas.nl* betreft niet alleen het resultaat/product maar ook het (leer)proces.

Aanbevelingen uit het onderzoek zijn: *Taalklas.nl* uit te breiden, een werkboek toe te voegen, de docentenhand-

leiding uit te breiden en een handleiding voor begeleiders te maken. In de twee vervolgp programma's die ETV.nl de jaren daarna ontwikkelt zijn deze aanbevelingen gerealiseerd.

De reeks bestaat uit drie programma's: *Taalklas.nl 1-12*, *Taalklas.nl 13-24* en *Taalklas.nl Plus*. Bij het laatste programma zijn ook een werkboek en werkbladen voor lezen en schrijven voor laaggeletterden (NT1). Tevens kent dit programma spraakoefeningen.

vraag 11

Vul het goede woord in.

Kies uit : duidelijk - vriendelijk - schadelijk - eerlijk

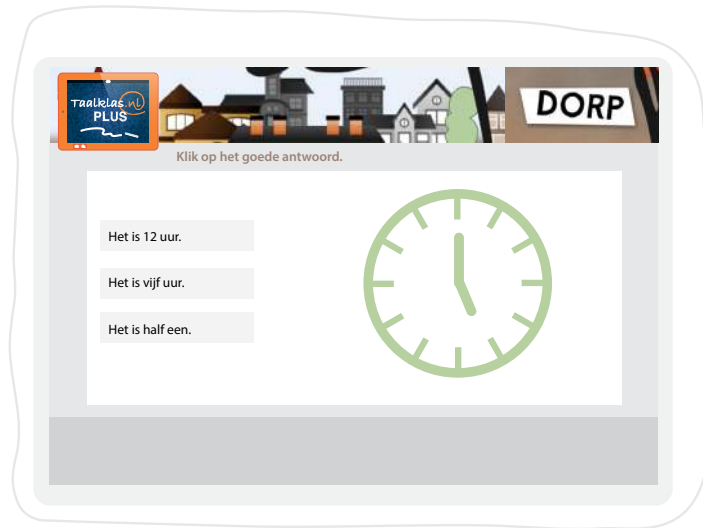
Uitlaatgassen zijn _____ voor het milieu.

Je moet _____ schrijven.

Mijn baas is zeer _____.

Hij zegt altijd zijn mening, hij is _____.

'HOE KUN JE MEEDOEN
AAN EEN SCHOLING OP
HET WERK ALS JE HET
STUDIEMATERIAAL NIET
GOED KUNT LEZEN'?

(GEBRUIKER VAN OEFENEN.NL)

ONDERSTEUNING EN CERTIFICERING VAN DIGITAAL LEREN

(De Greef/Bohenn) ^{1,4}

DE BIBLIOTHEEK

CIJFERS GEBRUIK
TAALKLAS.NL, HET MEEST POPULAIRE
PROGRAMMA

Taalklas.nl kent tot begin december 2011 een eigen website. Deze leverde een beperkt aantal data die ieder jaar opgenomen zijn in de jaarverslagen. Gezien het grote aantal gebruikers is het nodig geweest om de website op te schonen zodat de inactieve accounts verwijderd worden. Vanaf 2010 wordt Google Analytics ingezet, het gratis hulpprogramma voor webanalyses. Begin december 2011 wordt *Taalklas.nl* overgezet naar *Oefenen.nl*.

Bijgaand overzicht bevat daardoor diverse getallenreeksen, maar geeft wel een goed beeld van het grote gebruik van de programma's.

Op pagina 65:
Taalklas.nl wordt begin december 2011 overgezet naar *Oefenen.nl*. Er ontstaat nu een nieuwe situatie wat betreft statistieken.

Database website *Taalklas.nl*

(t/m mei) **2006**

Totaal aantal accounts	384.830
Totaal aantal ingelogde accounts	196.050
Gemiddeld aantal logins per account	5,49

De accounts worden opgeschoond.

2008 **2009**

Totaal aantal accounts	145.416	85.508*
------------------------	---------	---------

*Aanmeldingen waarvan 41.105 inloggen

Google Analytics

2010 **2011****

Aantal bezoekers	1.515.431	1.273.531
Absoluut unieke bezoekers	473.434	496.164
Pageviews	1.207.010	2.427.934
Tijd op de site	08:12	
Nieuwe bezoekers	29,36%	

* waarvan 41.105 ingelogd ** 1 januari - 8 december

OP STAGE! VMBO

Database *Oefenen.nl*

	TAALKLAS.NL 1-12		TAALKLAS.NL 13-24		TAALKLAS.NL PLUS
	2013	2012	2013	2012	2013
Aantal bezoekers vrij account	418.567	371.684	156.883	149.037	113.461
Unieke bezoekers vrij account	52.854	55.900	8.883	30.554	24.283
Tijd op site vrij account	17:41 min	18 min	15:10 min	16 min	12:27 min
Aantal bezoekers professioneel account	63.833	24.199	23.926	9.571	18.259
Unieke bezoekers professioneel account	4.247	2.186	2.584	1.326	2.359
Tijd op site professioneel account	19:31 min	5,5 min	15:36 min	15 min	11:26 min

SCREENING
ETV.nl-materialen op *Oefenen.nl*
(Jansen) ¹

Een brede verkenning naar het gebruik en de waarde van ETV.nl-materialen
(Smit/Bersee) ^{1,4}

LEES EN SCHRIJF!

De aanloop tot de programma's *Lees en Schrijf!* is het door ETV.nl ontwikkelde programma *Blokletters* uit 2004, een serie voor vrouwen die moeite hebben met lezen en schrijven. Presentatrice Dieuwertje Blok maakt gedurende zes afleveringen kennis met verschillende vrouwen die laaggeletterd zijn. Een studiopanel van ervaringsdeskundigen praat mee. Vragen die aan de orde komen zijn onder meer: Welke trucs zijn er om problemen te omzeilen? Wat betekent het voor zelfvertrouwen, sociale contacten en loopbaan? *Blokletters* heeft als doel het taboe rond laaggeletterdheid te doorbreken en vrouwen bewust te maken van hun mogelijkheden. Een tweede doel is vrouwen te stimuleren om een cursus Nederlands te volgen. In dat laatste is *Blokletters* succesvol gebleken.

Gedurende televisie-uitzendingen wordt het telefoonnummer van de landelijke informatielijn lezen en schrijven in beeld gebracht. Naar dit nummer kan worden gebeld wanneer mensen een cursus willen volgen. Bij iedere keer uitzenden blijkt dat er een stijging van telefoontjes is van gemiddeld zo'n 30%. Daarmee wordt duidelijk dat ETV.nl een moeilijk bereikbare doelgroep weet te bereiken. Het programma wint in 2004 een alfabetiseringsprijs.

Dit vormt de opmaat tot de *Lees en Schrijf!*-programma's. ETV.nl wordt met het plan voor dit multimedialprogramma opgenomen in het Aanvalsplan Laaggeletterdheid 2006-2010.

Het concept van het programma is geënt op de Ierse programma's *Read Write Now*. Het eerste multimedialprogramma *Lees en Schrijf!* komt uit in 2007. Het programma bestaat uit een werkboek (papier), een website en bijbehorende televisieafleveringen. Voor laaggeletterden bestaat het programma *Alfabeter* dan al enkele jaren. Dat kan alleen binnen een onderwijssetting worden gebruikt maar dat is niet toegankelijk voor de individuele leerder. Laaggeletterden waren nauwelijks bezig met digitaal leren. *Lees en Schrijf!* heeft op dat gebied voor een stroomversnelling gezorgd.

Het aantal programma's *Lees en Schrijf!* is sinds 2007 aanzienlijk uitgebreid, het zijn er inmiddels dertien: elf over taal, één over rekenen en een programma over lees- en schrijfcursussen. De laatste, *Lees en Schrijf! Taal dichtbij*, staat niet op *Oefenen.nl* maar op *www.etv.nl*.

Bij de ontwikkeling van *Lees en Schrijf!* houdt ETV.nl rekening met de volgende uitgangspunten:

- Uit onderzoek blijkt dat het grootste percentage van de laaggeletterden de volwassenen zijn die met hun taalvaardigheden net niet niveau 1F halen, het niveau waarop zij de meeste taalhandelingen zelfstandig kunnen uitvoeren. Daarom is het programma rond dat niveau ontwikkeld.
- Leerders moeten het programma non-lineair kunnen volgen. Daarom is er een schat aan verschillende uitleg en oefeningen rond niveau 1F.
- De taalhandelingen moeten aansluiten bij de dagelijkse

2012

ETEN EN WETEN

(een *Lees en Schrijf!*-programma) ⁴

LICENTIE

Gemeente Den Haag ⁵

praktijk van de leerders. Het is bekend dat laaggeletterden moeilijk kennis die in een bepaalde situatie is opgedaan kunnen toepassen in een andere situatie (transfer). Dat wat zij oefenen moet daarom concreet zijn en makkelijk herkenbaar.

- Een programma moet verschillende middelen inzetten: website, films, werkboek. Door het gebruik van verschillende media kan veel leerstof worden herhaald – ook in verschillende contexten – zonder dat het saai wordt.
- Het materiaal moet er mooi, speels en niet saai uitzien. Mooi foliomateriaal en verzorgde oefeningen op de website stimuleren het gebruik.
- De leerder moet gemakkelijk zelf zijn of haar weg kunnen vinden in het materiaal. In het werkboek maken pictogrammen duidelijk wat de leerder geacht wordt te doen. Voor de website worden interactietypen gebruikt die men zich snel eigen kan maken.

Vanaf het eerste moment is het programma *Lees en Schrijf!* een succes. Het aantal werkboeken dat in het eerste jaar wordt besteld bedraagt 23.083. Eind juni 2010 is dat opgelopen tot 136.069. In 2007 zijn op www.leesenschrijf.nl 18.278 aanmeldingen. En in 2007 worden 75.865 films van afleveringen op internet (streams) opgevraagd.

Het leermateriaal wordt meteen omhelsd door het reguliere volwassenenonderwijs. Want in het onderwijs aan laaggeletterden bestaat een grote behoefte aan goed en geschikt materiaal. In de onderwijspraktijk wordt veel gewerkt met materiaal geschreven voor andere doel-

vraag 4

Korte berichten

Je hebt werkoverleg gehad. Er is verteld dat het personeelsuitje op 28 april is. En op 29 en 30 mei is het bedrijf dicht en ben je ook vrij. Dit wil je onthouden.

Wat schrijf je op?

START

○ Venster op Amsterdam/Leef en leer!⁵

MASTERCLASS

○ over digitaal leren voor laagopgeleiden voor management Sociale Werkvoorziening

groepen, met verouderde materialen en met door docenten zelf ontwikkeld materiaal en kwalitatief ontoereikend materiaal. De reden hiervoor is dat educatieve uitgevers in Nederland niet geïnteresseerd zijn in het op de markt brengen van lesmateriaal voor Nederlandssprekende laaggeletterden. De *Lees en Schrijf!*-materialen voorzien in een behoefte. Maar het is niet uit gebrek aan beter dat het programma goed werd gewaardeerd. De waardering heeft alles te maken met het karakter van het programma, de manier waarop het aansluit bij de leefwereld en leerbehoeften van de doelgroep en aan de combinatie van verschillende media.

De eerste reacties waren:

- het is bruikbaar;
- het is mooi vormgegeven en volwassen;
- het is praktisch en toepasbaar;
- precies waar behoefte aan is;
- herkenbaar.

CINOP voert na de eerste keer uitzenden bij diverse regionale omroepen van het programma *Lees en Schrijf!* een monitor uit. De monitor onderzoekt het bereik en het effect, zoals de toename in het vertrouwen in de eigen lees- en schrijfvaardigheden en de belangstelling voor een vervolgcursus.

Een aantal belangrijke conclusies uit het onderzoek naar *Lees en Schrijf!* (CINOP 2007) zijn:

- *Lees en Schrijf!* bereikt de doelgroep. Dat blijkt zowel uit

VOLGSYSTEEM

bij Defenen.nl opgeleverd, licentiemodel
Defenen.nl^{1,3,4}

LICENTIE

op Defenen.nl voor alle bibliotheken⁵

analyses van bestellingen van werkboeken op wijkniveau alsook uit de achtergrondkenmerken van de respondenten.

- Bij 90% van de gebruikers neemt het vertrouwen in lees- en schrijfvaardigheden toe.
- Van de laaggeletterde autochtone volwassenen die nog geen lees- en schrijfcursus hebben gevolgd, heeft 48% belangstelling voor zo'n cursus en 23% is dat alsnog van plan.
- Naarmate er intensiever met het oefenmateriaal wordt gewerkt, is er een gemiddeld grotere toename in de eigen vaardigheden waar te nemen.
- *Lees en Schrijf!* trekt in relatieve en absolute zin meer laaggeletterde volwassenen van allochtone komaf dan laaggeletterde volwassenen van autochtone komaf.
- Het materiaal wordt ook gebruikt door een groep hoger opgeleide allochtone volwassenen die nog behoefte aan oefenmateriaal hebben. Een uitbreiding van online beschikbare lees- en schrijf oefeningen voor hen wordt aanbevolen.

Een aanbeveling is om te kijken of het lukt om een grotere groep volwassenen te bereiken als alle televisieafleveringen meer dan één keer worden uitgezonden. Een andere aanbeveling is om bij deze herhalingen samen te werken met gemeenten, bibliotheken, welzijnsinstellingen en roc's. Die herhalingen komen er.

Een verslag moet duidelijk zijn voor de mensen die het verslag lezen. Hoe schrijf je een duidelijk verslag? Gebruik deze vragen.

Wat was er?

Wie was er?

Wanneer was het?

Waar was het?

Hoe was het?

IK.JIJ.WIJ

(een Lees en Schrijf!-programma)

Het expertisecentrum levert gedurende twee jaar aan de deelnemende roc's de postcodeoverzichten van bestellingen van de verschillende werkboeken. Die worden in groten getale aangevraagd en de NAW-gegevens zijn bekend. Nooit eerder zaten we in Nederland zo 'dicht op de huid' van laaggeletterden. Een aantal roc's gaat daar actief mee aan de slag en dat levert ook meer cursisten op. Ook met bibliotheken worden afspraken gemaakt en het logo van *Lees en Schrijf!* wordt het beeldmerk van de leespleinen voor volwassenen in veel bibliotheken. De ETV.nl-partners zetten fors in op het structureel aanbieden van deze programma's in hun regio.

De data die destijds zijn verzameld en die ETV.nl blijft verzamelen bieden nog steeds kansen om activiteiten naar de doelgroep te ondernemen.

Naar *Lees en Schrijf! Taal op je werk*, het tweede programma in de serie, is onderzoek gedaan om meer inzicht te krijgen in het gebruik en het leerrendement en om aanknopingspunten te vinden voor de ontwikkeling van

verdere programma's volgens de *Lees en Schrijf!*-benadering (Smit/Bersee 2009).

Het onderzoek laat zien dat laaggeletterden het materiaal vrijwel altijd als een echt leermiddel gebruiken. Het materiaal wordt ook gezien als een alternatief voor een cursus. Het algemene oordeel is overwegend positief. Laaggeletterden leren het liefst iets nieuws door in hun eigen tempo te werken en ze willen het liefst eenvoudig en bij de basis beginnen. De materialen bieden daartoe voldoende mogelijkheid. De meeste respondenten geven aan een voorkeur te hebben voor het oefenen op internet. Duidelijk wordt ook dat het taalniveau goed aansluit bij de groep waarvoor het is bedoeld (1F). Leerders met een lager niveau hebben vaker behoefte aan extra aandacht, uitleg en herhalingen. Wanneer dat gebeurt blijken ze prima met het materiaal uit de voeten te kunnen. Vormgeving, onderwerpen en format werken volgens de meeste respondenten motiverend en helpen hen ook om zich te concentreren. Aangenomen wordt dat dit hoe dan ook bijdraagt aan hun leerproces.

Moet je collega's vertellen dat de afspraak niet doorgaat?

Dan schrijf je een mededeling. Een mededeling moet kort en duidelijk zijn.

Bedenk voor je schrijft:

wie

Wie moet het bericht lezen?

wat

Wat moet je vertellen?

waar

Moet je een plaats doorgeven?

wanneer

Moet je een datum of tijd doorgeven?

VERHUIZING

ETV.nl naar Den Haag

ONDERZOEK

naar succesfactoren en verbeterpunten
Klik & Tik-programma's in bibliotheken
(Smit/Van de Ven) ^{4,5}

Zelfstandige leerders geven ook aan daadwerkelijk met het materiaal hun lees- en schrijfvaardigheden te verbeteren en praktische vaardigheden op te doen.

De belangrijkste conclusies uit het onderzoek naar *Lees en Schrijf! Taal op je werk* zijn:

- Het programma is voor docenten een zeer welkome aanvulling op het bestaande NTI-materiaal.
- Het programma is niet alleen goed bruikbaar voor NTI-leerders maar ook voor Nederlands sprekende NT2-leerders.
- Het programma heeft een positief effect op de motivatie en concentratie van laaggeletterden om zelfstandig of in de cursus aan de lees- en schrijfvaardigheden te werken. Er gaat een activerende werking van het materiaal uit.
- *Lees en Schrijf!* draagt bij aan de bewustwording van de problematiek van laaggeletterdheid onder het algemeen publiek.
- Het programma sluit over het algemeen goed aan bij de leerwijzen en leerbehoeften van leerders op niveau 1F.
- Het werkboek wordt positief gewaardeerd.
- De website met oefeningen wordt ook positief gewaardeerd. Respondenten zijn over het algemeen nog enthousiaster over de internetoefeningen dan over het werkboek door de directe feedback.
- Respondenten kunnen zich bij internetoefeningen beter concentreren en het oefenen langer volhouden dan met het werkboek. Dit komt door het medium en door de leuke en afwisselende presentatie van de oefeningen.

vraag 5

Positief of negatief? Schrijf de woorden in de goede rij.

mooi - vrolijk - lelijk - saai - blij - teleurgesteld - leuk - naar

Positief 	Negatief
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____

SW-PORTAL

gebaseerd op *Oefenen.nl* met SBCM 3,5

KLIK & TIK

De programma's *Klik & Tik* voorzien in een grote behoefte bij volwassenen om te leren omgaan met digitale vaardigheden. Het feit dat steeds meer informatie te vinden is op internet, en internet steeds meer gebruikt wordt om allerlei zaken af te handelen (van een woning vinden tot je bankzaken), zorgt voor een groeiende vraag naar internetvaardigheden, waarover grote groepen mensen niet beschikken.

Er bestaan nu drie programma's *Klik & Tik*. Digitale vaardigheden maken inmiddels onderdeel uit van de standaarden en eindtermen voor de volwasseneneducatie en met deze programma's kan een groot deel van de standaarden en eindtermen worden gedekt.

De *Klik & Tik*-programma's zijn zeer populair en worden op allerlei plaatsen ingezet, zoals bijvoorbeeld bij welzijnsorganisaties, in het regulier onderwijs, bij cursussen lezen en schrijven en bij cursussen voor senioren.

Zes overheidsorganisaties, waaronder de Belastingdienst en het UWV, starten in 2010 een beperkte proef 'E-loket op 1' van vijf maanden die digibeten moet stimuleren gebruik te maken van elektronische loketten. Daarvoor zetten zij *Klik & Tik. Het internet* in. De proef levert inzichten op over de begeleiding vanuit de overheid. Gepleit wordt voor een hulpstructuur bij bijvoorbeeld een bibliotheek. Gepleit wordt ook voor meer op de e-overheid toegesneden materiaal. Inzichten uit de proef zijn meegenomen bij de

realisering van *Klik & Tik. Samen op 't web*.

In deze periode begint ook het project Maatschappelijke Digistage met *Klik & Tik*, als onderdeel van het programma 'Digivaardig & Digibewust' Klanten van het UWV die herkend worden als niet digivaardig worden doorverwezen naar een bibliotheek. Daar gaan ze onder begeleiding van leerlingen uit het voortgezet onderwijs aan de slag met het oefenprogramma *Klik & Tik*. Codename Future heeft een paar jaar de organisatie gedaan.

Bijzondere aandacht verdienen dus de bibliotheken. Zij hebben deze programma's opgepakt en doen daar activiteiten mee met bezoekers. Ze organiseren onder meer inloopspreekuren en cursussen van diverse omvang. Het Sectorinstituut Openbare Bibliotheken (SIOB) is aanjager hiervan en biedt een toolkit *Klik & Tik* om het bibliotheken gemakkelijk te maken het materiaal in te zetten. Het SIOB ondersteunt hiermee bibliotheken in hun rol om digitale vaardigheden te bevorderen bij volwassenen.

Bibliotheken zijn over het algemeen positief over het aanbieden van educatieve dienstverlening rondom *Klik & Tik*. Begeleiding wordt soms als intensief ervaren en er is behoefte aan aanvullende materialen. De materialen spreken de deelnemers aan, ze zijn laagdrempelig en het lukt over het algemeen goed om de deelnemers bij het oefenen met de materialen te begeleiden. Bibliotheekmedewerkers zijn ook positief over de resultaten bij de eindgebruikers. Zij constateren minder computerangst, meer zelfvertrouwen

MEETINSTRUMENT

Klik & Tik in bibliotheken
(Smit) ⁴

ONDERZOEK

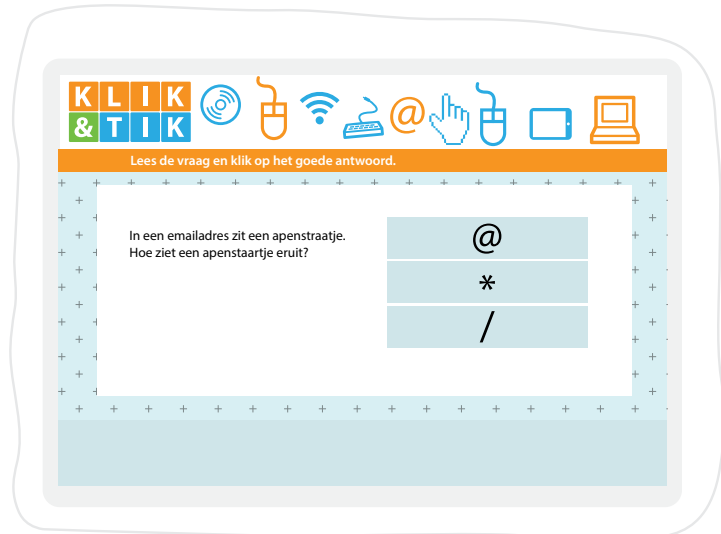
naar de bekendheid, gebruik en waardering van
Op Stage! VMBO (Smit/Camo)

en in verschillende mate meer vaardigheden bij de deelnemers aan het educatieve aanbod rond de materialen.

Het SIOB laat samen met Probiblio in 2012 en 2013 onderzoek doen naar het gebruik van de programma's in bibliotheken en laat ook een meetinstrument ontwikkelen waarmee de leereffecten van *Klik & Tik* voor de eindgebruiker in kaart worden gebracht. Uit de onderzoeken komt naar voren dat het *Klik & Tik*-aanbod goed aansluit bij landelijk beleid bij mediawijsheid en laaggeletterdheid en een leven lang leren en dat het aanbod aansluit bij de behoefte van achterblijvende groepen. Het aanbod sluit ook goed aan bij de praktijk van de bibliotheek omdat de *Klik & Tik*-programma's min of meer kant-en-klare oefenpakketten zijn. Bibliotheken kunnen het materiaal meteen inzetten en hoeven hier zelf niet veel meer aan te doen. Dit past bij de beperkte capaciteit die bibliotheken hebben voor het zelf ontwikkelen van educatieve producten. Een groot

deel van de leerders zegt door het *Klik & Tik*-aanbod de bibliotheek ook vaker voor andere dingen te gebruiken. Bij de ontwikkeling van het derde programma *Klik & Tik*. De basis is rekening gehouden met de wensen voor aanvullende materialen. Zo is er een introductiefilm, bestaand uit drie delen, die geschikt is voor plenair gebruik voorafgaand aan een cursus. Er is een boek voor leerders dat de drie programma's met elkaar verbindt en een handleiding voor docenten en begeleiders. Ook is er een leerroute voor licentiehouders. Die is samengesteld uit materiaal van de drie *Klik & Tik*-programma's en uit andere programma's op *Oefenen.nl*.

BEGRIJP JE LICHAAM

Voorlichtingsmap (CBO, Pharos, LHV, NGH, ETV.nl,
Stichting Lezen & Schrijven)

COLOFON

WE LEREN ALTIJD

10 jaar ETV.nl

AUTEURS

Ella Bohnenn, Ben Vaske en Huub Winninghoff

REDACTIE

Ella Bohnenn en Ben Vaske

EINDREDACTIE

Mevrouw VANMULKEN

VORMGEVING

Mevrouw VANMULKEN

ISBN/EAN: 978-90-821854-0-9

© 2014 Stichting Expertisecentrum ETV.nl, Den Haag

De **Creative Commons**-licentie 'Naamsvermelding-NietCommercieel-GelijkDelen 3.0 Nederland' (CC BY-NC-SA 3.0) is van toepassing op dit werk, met uitzondering van de afbeeldingen waarop copyright rust en op de publicatie als geheel. Dat betekent dat delen van het werk gekopieerd mogen worden, verspreid, doorgegeven en bewerkt maar niet het boek als geheel. Meer informatie over de Creative Commons-licentie: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/nl>.

'IK GEBRUIK ETV.NL
OM VAN GEWONE
DINGEN MEER TE
WETEN'

(GEBRUIKSTER VAN ETV.NL)

We leren altijd